

PL

PL

PL

KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH

Bruksela, dnia 19.10.2009
KOM(2009)532 wersja ostateczna

KOMUNIKAT KOMISJI

Prawa autorskie w gospodarce opartej na wiedzy

KOMUNIKAT KOMISJI

Prawa autorskie w gospodarce opartej na wiedzy

Tekst mający znaczenie dla EOG

SPIS TREŚCI

1.	WPROWADZENIE	3
2.	ZIELONA KSIĘGA I KONSULTACJE SPOŁECZNE.....	3
3.	DALSZE DZIAŁANIA: WYKORZYSTANIE WYNIKÓW KONSULTACJI	4
3.1.	Biblioteki i archiwa	5
3.2.	Utwory osierocone	6
3.3.	Działalność dydaktyczna i badania naukowe.....	7
3.4.	Osoby niepełnosprawne	9
3.5.	Treści tworzone przez użytkowników	11
4.	WNIOSKI	11

1. WPROWADZENIE

Tworzenie i rozpowszechnianie wiedzy na obszarze jednolitego rynku bezpośrednio wiąże się z szerzej zakrojonymi celami strategii lizbońskiej. Rozwój technologiczny ułatwił dostęp do informacji w formie elektronicznej.

Biblioteki są zainteresowane projektami masowej cyfryzacji, ponieważ chcą chronić swoje archiwa lub rozpowszechniać je online, a także korzystać z utworów osieroconych (utwory, w przypadku których nie można ustalić tożsamości ani miejsca pobytu podmiotów praw autorskich). Instytucje badawcze i dydaktyczne pragną większej swobody w rozpowszechnianiu materiałów, w tym w ramach transgranicznego nauczania na odległość. Osoby niepełnosprawne w dalszym ciągu mają trudności z dostępem do materiałów informacyjnych i źródeł wiedzy. W szczególności osoby niedowidzące naciskają, aby podjęto kroki w związku z niedostatkiem książek, które byłyby dla nich dostępne. Tylko 5 % wydawanych w Europie publikacji jest dostępnych w formacie dostępnym dla osób niedowidzących, a sytuację tę pogarszają dodatkowo ograniczenia dystrybucji pomiędzy krajami, nawet tymi, które mają wspólny język.

Wydawcy i autorzy obawiają się, że projekty masowej cyfryzacji prowadzone przez biblioteki i inne podmioty, a także rozpowszechnianie utworów w Internecie bez uprzedniego poszukiwania z należytą starannością podmiotów praw autorskich, mogą naruszać ich prawa autorskie i zmniejszać ich przychody. Wydawcy twierdzą, że udostępniają online już ok. 90 % czasopism naukowych oraz inwestują w nowe, innowacyjne modele dostarczania utworów drogą elektroniczną (np. e-booki), w tym na potrzeby nauczania na odległość, a także zapewniają dostępność dla osób niedowidzących.

W związku z tą sytuacją Komisja rozpoczęła konsultacje społeczne w sprawie zielonej księgi poświęconej prawu autorskiemu w gospodarce opartej na wiedzy¹. Celem konsultacji było zbadanie możliwości szerokiego rozpowszechniania wiedzy na obszarze jednolitego rynku, zwłaszcza w środowisku online, w kontekście obowiązującego prawa dotyczącego praw autorskich, w szczególności dyrektywy 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym („dyrektywa”)². W niniejszym komunikacie streszczono wyniki tych konsultacji. Zapowiedziano w nim podjęcie szeregu działań przygotowawczych, które będą solidną podstawą dla konkretnych dalszych inicjatyw podejmowanych w ramach ambitnej i wszechstronnej strategii w dziedzinie praw własności intelektualnej, która zostanie przedstawiona przez nową Komisję.

2. ZIELONA KSIĘGA I KONSULTACJE SPOŁECZNE

W zielonej księdze omówiono ogólne aspekty wyjątków od praw wyłącznych. Badano w niej celowość zmiany wyjątków, które mają największe znaczenie dla rozpowszechniania wiedzy. Innym zagadnieniem, któremu poświęcono uwagę w zielonej księdze, były porozumienia umowne i wzory licencji. Postawiono w niej pytanie, czy wyjątki i ograniczenia – dotyczące w szczególności bibliotek i archiwów, działalności dydaktycznej i badawczej oraz osób

¹ COM (2008) 466.

² Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, Dz.U. L 167 z 22.6.2001, s. 10-19.

niepełnosprawnych – powinny zmieniać się w związku z nastaniem ery przekazu cyfrowego. Zielona księga zawiera także pytania dotyczące utworów osieroconych i zagadnień związanych z konsumentami, takich jak treści tworzone przez użytkowników.

W ramach konsultacji uzyskano 372 odpowiedzi. Komisja otrzymała odpowiedzi od: (i) wydawców (56); (ii) organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i agencji licencyjnych (47); (iii) uniwersytetów (47); (iv) bibliotek, archiwów i muzeów (114); (v) stowarzyszeń branżowych i komercyjnych (30); (vi) organizacji reprezentujących osoby niepełnosprawne (4); (vii) państw członkowskich (11); oraz (viii) innych stron (63).

Wyloniły się dwa rozbieżne stanowiska. Biblioteki, archiwa i uniwersytety są za „interese publicznym” i opowiadają się za bardziej liberalnym systemem praw autorskich. Zdaniem wydawców, organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i innych podmiotów praw autorskich najlepszym sposobem gwarantującym szersze rozpowszechnianie wiedzy i zwiększenie faktycznego dostępu użytkowników do utworów są umowy licencyjne.

Biblioteki i nauczyciele akademicki twierdzą, że istnieją wyjątki szczególnie ważne z punktu widzenia gospodarki opartej na wiedzy. Opowiadają się oni za bezwzględnie obowiązującym zestawem najważniejszych wyjątków wynikających z „interesu publicznego”, aby ułatwić „dostęp do wiedzy”³. Strony te oczekują również, że wyjątki te nie będą podważane za pomocą zabezpieczeń technicznych. Ograniczenia praw autorskich powinny zostać określone przez prawodawcę.

W opinii wydawców, organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i innych podmiotów praw autorskich równie zadowalający wynik można osiągnąć dzięki umowom, które są często dostosowywane, aby uwzględnić nowe technologie. Wydawcy są zdania, że bezwzględnie obowiązujące wyjątki mogą zagrozić pożytkom ekonomicznym i zachęcać do korzystania z utworów „na cudzy koszt”.

Początek internetowej kultury dzielenia się treściami i ich wymiany, eksploracji danych oraz kształcenia interaktywnego obnażył różnice poglądów pomiędzy zwolennikami bardziej liberalnego systemu praw autorskich a osobami, które chcą zachować status quo⁴. Wyzwaniem jest pogodzenie tych interesów. Komisja dysponuje kilkoma narzędziami z zakresu polityki, które umożliwiają osiągnięcie tego celu.

3. DALSZE DZIAŁANIA: WYKORZYSTANIE WYNIKÓW KONSULTACJI

W niniejszym punkcie komunikatu przedstawione zostały najważniejsze wyniki konsultacji dotyczące ochrony zasobów cyfrowych i rozpowszechniania materiałów naukowych, kulturowych i edukacyjnych, wykorzystania utworów osieroconych, dostępu osób niepełnosprawnych do wiedzy oraz treści tworzone przez użytkowników. Opisano w nim

³ Proponowane bezwzględnie obowiązujące wyjątki dotyczące dyrektywy 2001/29/WE to m.in.: (i) prywatne kopiowanie (art. 5 ust. 2 lit. b)); (iv) zwielokrotnianie przez biblioteki, archiwa i muzea (art. 5 ust. 2 lit. c)); (iii) korzystanie do celów edukacyjnych lub naukowych (art. 5 ust. 3 lit. a)); (iv) korzystanie przez osoby niepełnosprawne (art. 5 ust. 3 lit. b)); (v) korzystanie w wiadomościach i przeglądach prasowych (art. 5 ust. 3 lit. c)); oraz (vi) cytowanie do celów takich jak słowa krytyki lub recenzji (art. 5 ust. 3 lit. d)).

⁴ „Trzyetapowa weryfikacja” została zapisana w art. 10 Traktatu WIPO o prawie autorskim, art. 16 Traktatu WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach oraz art. 5 ust. 5 dyrektywy.

również planowane przez Komisję działania mające na celu opracowanie adekwatnych rozwiązań problemów, które ujawniono podczas konsultacji.

3.1. Biblioteki i archiwa

Ujawniono dwa główne problemy: wytwarzanie cyfrowych kopii materiałów przechowywanych w kolekcjach bibliotecznych w celu ochrony tych materiałów oraz dostarczanie kopii użytkownikom drogą elektroniczną.

Obecne ramy prawne nie przewidują ogólnego wyjątku na rzecz bibliotek i archiwów pozwalającego im na cyfryzację całych kolekcji (masowa cyfryzacja). Odpowiedni wyjątek ogranicza się do szczególnych czynności zwielokrotniania, które nie są skierowane na osiągnięcie korzyści handlowej⁵. Cyfryzacja kolekcji bibliotecznych wymaga zatem uprzedniego zezwolenia podmiotów praw autorskich. Biblioteki argumentują, że system „uprzedniego zezwolenia” wiąże się ze znacznym obciążeniem administracyjnym (wydawcy często nie posiadają praw „cyfrowych”, a koszt ustalenia pojedynczego prawa jest zbyt wysoki). Dodatkowe problemy pojawiają się, gdy materiałami poddawanych cyfryzacji są niepublikowane listy, prywatne dzienniki i rejestry handlowe. W tym kontekście biblioteki i archiwa podkreślają swoją wyjątkową rolę, która polega na długookresowej ochronie dziedzictwa kulturowego i zarządzaniu tym dziedzictwem. Strony te wskazują, że ich działania wykraczają poza działania wydawców, ponieważ misja bibliotek i archiwów polega na działaniu w interesie publicznym, natomiast wydawcy są przedsiębiorstwami komercyjnymi. Również instytucje użytku publicznego pragną udostępniać w Internecie swoje kolekcje, w szczególności utwory niedostępne w obrocie handlowym, i opowiadają się za tym, aby możliwość dostępu do nich nie ograniczała się jedynie do fizycznej siedziby tych instytucji⁶. Kwestia cyfryzacji była szeroko dyskutowana na forum Grupy Wysokiej Rangi Ekspertów ds. Bibliotek Cyfrowych i osiągnięto w tej sprawie pewne wstępne porozumienie. Instytucje kulturalne oraz podmioty praw autorskich podpisały protokół ustaleń dotyczący kwestii poszukiwania z należytą starannością. Jak dotąd nie opracowano jednak wiążących rozwiązań problemów, o których mowa powyżej.

Wydawcy i organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi nie widzą uzasadnienia dla rozszerzania na rzecz bibliotek i archiwów obecnych wyjątków dotyczących ochrony i udostępniania utworów. Opowiadają się oni za dalszym stosowaniem obecnego systemu udzielania licencji oraz porozumień umownych do celów cyfryzacji utworów i zwiększenia dostępu do nich w Internecie. Strony te twierdzą, że złagodzenie obecnych ustaleń dotyczących wyjątków, aby umożliwić bibliotekom, archiwom i instytucjom dydaktycznym świadczenie usług online użytkownikom, osłabiłoby pozycję podmiotów praw autorskich, byłoby źródłem nieuczciwej konkurencji wobec wydawców i zniechęcałoby ich do inwestowania w nowe modele biznesowe. Biblioteki powinny w dalszym ciągu świadczyć podstawowe usługi, ale udostępnianie materiałów w Internecie nie powinno być tożsame z bezpłatnym dostępem dla użytkowników ani prawem do bezpłatnego pobierania chronionych utworów i korzystania z nich. Aby ustrzec się przed rozluźnieniem ochrony utworów za sprawą cyfryzacji, niezwykle ważne jest dopilnowanie, aby biblioteki ograniczały wyjątki do udostępniania utworów online na terenie swojej siedziby.

⁵ Artykuł 5 ust. 2 lit. c) dyrektywy.

⁶ Zgodnie z obecnymi przepisami dotyczącymi praw autorskich możliwość taka istnieje jedynie w przypadku korzystania w celu badań i prywatnych studiów przy użyciu wyposażonych terminali w pomieszczeniach bibliotek (art. 5 ust. 3 lit. n) dyrektywy).

Dalsze działania

W wyniku konsultacji stwierdzono, że trwały system, w ramach którego realizacja szeregu inicjatyw bibliotecznych jest uzależniona od uzyskania uprzedniego zezwolenia, wymaga prostych i efektywnych pod względem kosztów mechanizmów ustalania praw, w tym praw do cyfryzacji i rozpowszechniania w Internecie. W związku z tym w 2010 r. Komisja będzie kontynuować prace na szczeblu UE, aby znaleźć rozwiązanie kwestii praw autorskich związanych z tymi problemami w kontekście nowej strategii w dziedzinie praw własności intelektualnej. Celem tych prac będzie m.in. wyjaśnienie skutków prawnych masowej cyfryzacji oraz przedstawienie możliwych rozwiązań kwestii kosztów transakcyjnych związanych z ustalaniem praw. Przedmiotem prac powinno być zbadanie wszystkich możliwych wariantów, w tym zbiorowych licencji, uzupełnionych ewentualnie o system rozszerzonych zbiorowych licencji, w ramach którego podmioty zbiorowego zarządzania prawami są uznawane za przedstawicieli „podmiotów zewnętrznych”, tzn. podmiotów praw autorskich niebędących formalnie członkami systemu ustalania praw, a podstawę powinna stanowić zasada poszukiwania z należytą starannością.

Na tej podstawie Komisja rozważy ewentualną potrzebę dalszych inicjatyw w ramach nowej strategii, w tym ustanowienia obowiązkowego wyjątku dotyczącego takich działań związanych z cyfryzacją.

3.2. Utwory osierocone

Utwory osierocone są to utwory, które są nadal objęte prawami autorskimi, ale nie można ustalić tożsamości podmiotów tych praw autorskich lub ich miejsca pobytu. Utwory objęte ochroną mogą stać się utworami osieroconymi, jeżeli brakuje danych dotyczących ich autora lub odpowiedniego podmiotu albo podmiotów praw autorskich (np. wydawców, fotografów lub producentów filmu) albo dane te są nieaktualne.

Wykorzystywanie utworu jest dozwolone dopiero po otrzymaniu uprzedniej zgody podmiotu praw autorskich. W przypadku utworów osieroconych udzielenie takiego zezwolenia jest niemożliwe. Prowadzi to do sytuacji, w której miliony utworów nie mogą być kopiowane ani wykorzystywane w żaden inny sposób, i tak np. zdjęcie nie może zostać wykorzystane jako ilustracja artykułu prasowego, książka nie może zostać poddana cyfryzacji, a film – odrestaurowaniu, na potrzeby publicznego odtwarzania. Istnieje także groźba, że znaczna część utworów osieroconych nie będzie mogła zostać włączona do projektów masowej cyfryzacji i ochrony dziedzictwa kulturowego takich jak Europeana.

Ze strony bibliotek, uniwersytetów, archiwów, niektórych użytkowników komercyjnych i kilku państw członkowskich słychać opinię, że wadą obowiązujących instrumentów, takich jak zalecenie Komisji 2006/585/WE⁷ czy protokół ustaleń w sprawie utworów osieroconych z 2008 r. i związane z nim wytyczne dotyczące starannych poszukiwań, jest fakt, że nie są one prawnie wiążącymi dokumentami i nie odnoszą się do kwestii masowej cyfryzacji. Ponieważ inicjatywy pozalegislacyjne nie zapewniają dostatecznej pewności prawnej, ani nie zmieniają faktu, że korzystanie z utworów osieroconych stanowi naruszenie praw autorskich, strony te opowiadają się za podejściem legislacyjnym na poziomie UE, aby umożliwić różnorodne

⁷ Zalecenie Komisji 2006/585/WE w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych.

wykorzystanie utworów osieroconych. Podkreśla się również, że przyjęcie przez poszczególne państwa członkowskie własnych przepisów regulujących tę kwestię może spowodować przeszkody w wewnątrzspółnotowym obrocie utworami osieroconymi.

Z perspektywy wydawców, organizacji zbiorowego zarządzania i innych podmiotów praw autorskich problem utworów osieroconych polega na ustaleniu praw do nich. Strony te podchodzą sceptycznie do wprowadzania ogólnego wyjątku pozwalającego na korzystanie z utworów osieroconych. Ich zdaniem najważniejsze jest dopilnowanie, aby przeprowadzono z należytą starannością poszukiwania podmiotów praw autorskich w celu ustalenia ich tożsamości i miejsca pobytu, korzystając przy tym z istniejących baz danych⁸.

Dalsze działania

Głównym celem związanym z rozwiązaniem problemu utworów osieroconych (ich cyfryzacji, ochrony i rozpowszechniania) jest ustalenie wspólnych norm dotyczących poziomu „należytej staranności” w poszukiwaniach właścicieli utworów osieroconych oraz rozstrzygnięcie kwestii potencjalnego naruszenia praw autorskich w przypadku korzystania z utworów osieroconych. Stanowiąc główny element nowej wszechstronnej strategii w dziedzinie praw własności intelektualnej, inicjatywa w sprawie utworów osieroconych powinna przewidywać rozwiązania ogólnounijne, aby stworzyć pewność prawną, ułatwić przepływ wiedzy niezbędny do powstawania innowacji oraz zapobiegać przeszkodom w wewnątrzspółnotowym obrocie utworami osieroconymi.

Problem utworów osieroconych zostanie zbadany za pomocą analizy skutków uwzględniającej szereg podejść do kwestii ułatwienia procesu cyfryzacji i rozpowszechniania utworów osieroconych. Możliwe podejścia obejmują m.in. wiążący prawnie, odrębny instrument w zakresie ustalania praw do utworów osieroconych i ich wzajemnego uznawania, wyjątek od dyrektywy z 2001 r., czy też wytyczne dotyczące transgranicznego wzajemnego uznawania utworów osieroconych.

Komisja rozpocznie pracę nad analizą skutków w 2009 r.

3.3. Działalność dydaktyczna i badania naukowe

Dzięki nowoczesnym technologiom informacyjno-komunikacyjnym działalność dydaktyczna, uczenie się i badania naukowe zyskują w coraz większym stopniu wymiar międzynarodowy i transgraniczny. Możliwości dostępu do informacji i korzystania z nich nie ograniczają się już do przestrzeni fizycznej. Z tego względu uważa się, że ograniczanie działalności dydaktycznej i badawczej do określonego miejsca jest sprzeczne z nowoczesnymi realiami.

Kwestią, która wysunęła się na pierwszy plan, jest potencjalna różnica pomiędzy publikacjami naukowymi a publikacjami literackimi i artystycznymi. Podczas gdy naukowcy i

⁸ Niektórzy wydawcy, organizacje zajmujące się prawami do zwielokrotniania oraz biblioteki podjęły współpracę w ramach projektu ARROW (*Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works*) finansowanego przez UE na rzecz zapewnienia użytkownikom, którzy pragną dokonać cyfryzacji swoich zbiorów, informacji dotyczących statusu utworów objętych ochroną. Projekt ARROW można uznać za istotny pierwszy krok, nie obejmuje on jednak jak dotąd wszystkich państw członkowskich UE. ARROW nie posiada uprawnień do przyznawania licencji dotyczących skanowania i rozpowszechniania utworów objętych ochroną.

autorzy akademicki mają inne źródła dochodów, a ich publikacje mają na celu promowanie badań i nauki, autorzy literatury (np. powieściopisarze) muszą utrzymywać się z publikacji swoich utworów. Aby zapobiegać niepotrzebnemu powielaniu badań naukowych, opublikowane wyniki badań naukowych finansowanych ze środków publicznych powinny być dostępne całemu środowisku naukowemu, a nawet ogółowi społeczeństwa. Wynika to z faktu, że wszystkie badania naukowe opierają się na wcześniejszych badaniach. Możliwym rozwiązaniem jest zatem publikowanie na zasadzie publicznego dostępu i stworzenie publicznie dostępnych repozytoriów archiwizujących opublikowane artykuły.

Biblioteki i uniwersytety podkreślają, że obecny system umów licencyjnych z wydawcami jest skomplikowany i ma niepełny charakter. Typowy europejski uniwersytet jest zobowiązany podpisać około stu licencji regulujących korzystanie z cyfrowych materiałów badawczych dostarczanych przez poszczególnych wydawców⁹. Zbadanie czynności dozwolonych na podstawie tych poszczególnych licencji np. w zakresie dostępu, drukowania, przechowywania i kopiowania, jest uciążliwym procesem. Strony te twierdzą również, że uzyskanie transgranicznych licencji w obrębie UE jest trudne albo wręcz niemożliwe. Zdaniem bibliotek i uniwersytetów praktyczniejszym i skuteczniejszym rozwiązaniem byłoby posiadanie jednej centralnej organizacji przyznającej szeroki zakres praw autorskich online dotyczących materiałów cyfrowych. Instytucje te postulują wprowadzenie bezwzględnie obowiązujących wyjątków na potrzeby działalności dydaktycznej i naukowej, które powinny również zawierać wyraźne odniesienie do nauczania na odległość. Biblioteki i uniwersytety skarżą się również, że opłaty za prenumeratę czasopism poważnie obciążają ich budżety, podczas gdy odpowiednie fundusze mogłyby zostać przeznaczone na badania lub nauczanie¹⁰.

Wydawcy twierdzą, że niezbędną elastyczność umożliwiającą dostosowanie się do wymogów działalności dydaktycznej i naukowej (w tym nauczania na odległość) zapewniają właśnie systemy licencji, a nie nakazowe normy prawne. Wydawcy podkreślają, że na podstawie różnych umów licencyjnych zezwalają bibliotekom oraz instytucjom edukacyjno-badawczym na szeroki dostęp elektroniczny do swoich baz danych, czasopism i książek. Udostępniając utwory na potrzeby nauczania na odległość lub do użytku domowego, wydawcy i agencje ds. licencji podkreślają, jak ważne jest dopilnowanie, aby dostęp ten wykorzystywano wyłącznie do celów, do których materiały te są przeznaczone (do celów niehandlowych i edukacyjnych).

Dalsze działania

W związku z pojawieniem się Internetu oraz możliwości rozpowszechniania wiedzy i nauki ponad granicami, Komisja – w ścisłym porozumieniu z zainteresowanymi stronami – zdecydowała już o podjęciu konkretnych działań w celu publicznego udostępniania wyników badań naukowych finansowanych ze środków publicznych. W razie potrzeby działania te będą kontynuowane w przyszłych latach.

Należy ograniczyć obciążenia związane z licencjami, które spoczywają na typowym europejskim uniwersytecie. Komisja przeprowadzi konsultacje z odpowiednimi zainteresowanymi stronami w sprawie najlepszych dostępnych praktyk, które

⁹ Zob. uwagi przedłożone przez International Federation of Library Associations (Międzynarodową Federację Stowarzyszeń Bibliotekarskich).

¹⁰ Na przykład roczna prenumerata „Brain Research Journal” publikowanego przez wydawnictwo Reed Elsevier kosztuje 20 835 EUR (cena z 2008 r.) – informacja ta pochodzi z uwag przedłożonych przez ULB, s. 3 przypis 6.

pozwolą zaradzić problemowi związanemu z koniecznością nabywania przez uniwersytety praw do korzystania z czasopism naukowych z wielu różnych źródeł.

W kontekście nauczania na odległość Komisja będzie w dalszym ciągu monitorować rozwój zintegrowanej europejskiej przestrzeni transgranicznego nauczania na odległość. W razie potrzeby rozważone zostaną dalej idące działania związane z tego rodzaju przestrzenią europejską.

3.4. Osoby niepełnosprawne

Debata dotycząca wyjątków od praw autorskich na rzecz osób niepełnosprawnych koncentruje się wokół przysługującego im podstawowego prawa, zapisanego w Konwencji NZ o prawach osób niepełnosprawnych¹¹, do równego dostępu do materiałów informacyjnych, publikacji i materiałów z dziedziny kultury w dostępnych dla nich formatach. Równe traktowanie osób niepełnosprawnych w zakresie dostępu do towarów i usług oraz ich dostarczania zostało również uwzględnione we wniosku Komisji dotyczącym dyrektywy Rady w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną¹².

Organizacje reprezentujące osoby niepełnosprawne podkreślają problem niedostatku książek w dostępnych im formatach – przekształcenie na format audio, alfabet Braille’a czy duży druk obejmuje tylko 5 % pozycji publikowanych rocznie w Europie. Organizacje te twierdzą ponadto, że źródłem ok. 95 % dostępnych materiałów są wyspecjalizowane agencje finansowane przez organizacje charytatywne lub z dotacji publicznych, działające na podstawie wyjątków od praw autorskich. Osoby niedowidzące i inne osoby z zaburzeniami odczytu druku argumentują, że powinny mieć dostęp do książek i innych materiałów chronionych prawem autorskim na tych samych warunkach i za porównywalną cenę jak inne osoby. Preferowanym przez nie rozwiązaniem jest, aby wydawcy od samego początku udostępniali utwory w dostępnych formatach, które łatwo mogą zostać zmienione na format audio, alfabet Braille’a czy duży druk.

Chociaż wyjątki od praw autorskich zostały wprowadzone do prawa krajowego wszystkich państw członkowskich, brak zharmonizowanego podejścia powoduje w pewnym stopniu niepewność prawną. Co ważniejsze, przewidziane w prawie krajowym ograniczenia terytorialne dotyczące wyjątków utrudniają transgraniczny przepływ i tak ograniczonych zasobów materiałów. Aby móc wyeksportować utwór w zmienionym formacie do innego państwa członkowskiego, dany podmiot jest zobowiązany do nabycia praw w kraju przeznaczenia, co wiąże się z bardzo wysokimi kosztami. Jako dodatkowa przeszkoda są wskazywane zabezpieczenia techniczne, ponieważ uniemożliwiają one osobom fizycznym i prawnym zmianę formatu legalnie nabytych utworów na format dostępny dla osób niepełnosprawnych. W związku z powyższymi problemami osoby niepełnosprawne opowiadają się za jednolitym, obszernym i bezwzględnie obowiązującym wyjątkiem od praw autorskich obejmującym całą UE.

Wydawcy zgadzają się, że najważniejszym celem jest doprowadzenie do sytuacji, w której większość wydawanych książek można uzyskać w formacie dostępnym dla osób niepełnosprawnych. Ich zdaniem cel ten można najlepiej osiągnąć, opierając się na już

¹¹ Konwencja Narodów Zjednoczonych została podpisana przez wszystkie państwa członkowskie UE i przez Wspólnotę Europejską. Szczegółne znaczenie mają tutaj jej art. 4, 9, 21 i 30.

¹² (COM(2008) 426 wersja ostateczna)

istniejących dobrowolnych systemach udzielania licencji, a nie w drodze bezwzględnie obowiązujących wyjątków. Wydawcy i inne podmioty praw autorskich podkreślają znaczenie szeregu dobrowolnych systemów udzielania licencji dla osób z upośledzeniem wzroku, w tym zaburzeniami odczytu druku, które to schorzenia często występują w UE¹³. Wskazują oni, że koszty społeczne udostępniania utworów nie powinny spoczywać wyłącznie na wydawcach. Jednocześnie strony te wyraziły gotowość rozwiązania problemów z dostępnością dla osób niepełnosprawnych za pomocą platformy zainteresowanych stron, której celem byłoby dostosowywanie utworów do potrzeb osób niedowidzących.

Dalsze działania

Bezpośrednim celem jest zachęcenie wydawców do wydawania większej liczby utworów w dostępnych formatach na potrzeby osób niepełnosprawnych. Zabezpieczenia techniczne nie powinny uniemożliwiać zmiany formatu legalnie nabytych utworów na format dostępny dla osób niepełnosprawnych. Licencje udzielane w drodze umownej powinny uwzględniać obowiązkowe wyjątki na rzecz osób niepełnosprawnych, w tym osób niedowidzących¹⁴. W wyniku konsultacji Komisja dowiedziała się o szeregu wspólnych inicjatyw na rzecz osób niedowidzących lub osób z upośledzeniem wzroku, w tym zaburzeniami odczytu druku, które są prowadzone na całym terytorium UE. Inicjatywy takie powinny nabrać tempa i być wdrażane w całej UE.

W ramach pierwszego kroku Komisja zorganizuje jeszcze przed końcem 2009 r. forum zainteresowanych stron poświęcone potrzebom osób niepełnosprawnych, w szczególności osób niedowidzących. Uczestnicy forum zajmą się szeregiem problemów, na które napotykają osoby niepełnosprawne, i rozważą możliwe rozwiązania polityczne. Jako punkt odniesienia, w stosunku do którego będą mierzone postępy w tej dziedzinie, powinna służyć Konwencja NZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Forum powinno także zbadać możliwości zachęcenia do nieskrępowanego eksportu utworów w zmienionym formacie do innych państw członkowskich, dopilnowując jednocześnie, aby posiadacze praw autorskich otrzymywali odpowiednie wynagrodzenie za korzystanie z ich utworów. Uczestnicy forum powinni przyjrzeć się uważnie wzajemnemu uznawaniu i swobodnemu przepływowi informacji, publikacji oraz materiałów edukacyjnych i kulturowych, które są dostępne dla osób niepełnosprawnych, a także zastanowić się nad kwestiami dostępności treści w Internecie.

W oparciu o wyniki uzyskane przez forum Komisja oceni zasadność dalszych inicjatyw.

¹³ Przykłady krajowych systemów udzielania licencji, dobrowolnych porozumień i wytycznych dostarczyły Federation of European Publishers (s. 11-13), UK Publishers Association (s. 5, 13 i załączniki) oraz Copyright Licensing Agency (s. 3 i 8).

¹⁴ British Library ustaliła, że w próbie 100 licencji, które biblioteka ta zawarła z wydawcami publikacji elektronicznych, tylko dwie uwzględniały wyjątki na rzecz osób niedowidzących.

3.5. Treści tworzone przez użytkowników

Aplikacje Web 2.0, takie jak blogi, podcasty, encyklopedie internetowe tworzone przez użytkowników (wiki), udostępnianie w sieci plików, w tym plików wideo (video sharing), pozwalają użytkownikom w łatwy sposób tworzyć i udostępniać tekst, wideo i obrazy. Trend ten, prowadzący do stałego rozwoju nowych aplikacji internetowych, zwrócił uwagę na zagadnienie treści tworzonych (amatorsko) przez użytkowników, w przypadku których konsumenci stają się w coraz większym stopniu twórcami, wykorzystującymi niekiedy jako podstawę swojej twórczości materiały chronione prawem autorskim.

W zielonej księdze zbadano już istniejące wyjątki, które mogą mieć znaczenie dla treści tworzonych przez użytkowników (cytowanie do celów krytyki lub recenzji, korzystanie mające charakter dodatkowy i do celów karykatury, parodii i pastiszu)¹⁵, oraz potencjalne wprowadzenie nowego wyjątku obejmującego „utwory kreatywne o charakterze przekształcającym lub pochodnym”.

Wynik konsultacji pokazuje, że większość zainteresowanych stron uważa, że jest jeszcze za wcześnie na uregulowanie treści tworzonych przez użytkowników. Zakres treści tworzonych przez użytkowników jest niejasny. Nie wiadomo również, czy ze szczególnych przepisów dotyczących treści tworzonych przez użytkowników powinni korzystać zarówno twórcy amatorscy, jak i zawodowi, ani w jaki sposób można dokonać rozróżnienia pomiędzy tymi dwoma grupami, ani też jaka byłaby relacja pomiędzy przepisami dotyczącymi treści tworzonych przez użytkowników a już istniejącymi ograniczeniami praw autorskich, takimi jak cytowanie, korzystanie mające charakter dodatkowy oraz korzystanie do celów karykatury, parodii i pastiszu.

Dalsze działania

Ponieważ treści tworzone przez użytkowników są wciąż nowym zjawiskiem, Komisja zamierza gruntowniej zbadać szczególne potrzeby niezawodowych twórców, którzy wykorzystują utwory objęte ochroną do swojej własnej twórczości. Komisja przeprowadzi dalsze konsultacje poświęcone rozwiązaniom zapewniającym amatorskim twórcom łatwiejsze, tańsze i przyjazne dla użytkownika ustalenie praw.

4. WNIOSKI

Głównym wnioskiem płynącym z powyższych rozważań jest potrzeba dostosowania polityki praw autorskich do wyzwań gospodarki opartej na wiedzy i Internecie¹⁶. Jednocześnie decydujące znaczenie dla stymulowania innowacji w gospodarce opartej na wiedzy ma odpowiednia ochrona praw własności intelektualnej. Należy przy tym z dużą starannością dbać o poszczególne interesy. Prace przygotowawcze zapowiedziane w niniejszym komunikacie zapewnią odpowiednie warunki dla dalszych działań będących kluczowym elementem przyszłej wszechstronnej strategii w dziedzinie praw własności intelektualnej. W tym celu Komisja będzie w dalszym ciągu pozostawać w czynnym kontakcie ze wszystkimi zainteresowanymi stronami, w tym środowiskiem naukowym, bibliotekami i ogółem społeczeństwa korzystającym z Internetu.

¹⁵ Artykuł 5 ust. 3 lit. d), i) i k) dyrektywy.

¹⁶ Komisja omówi niektóre z szerszych aspektów tej kwestii w mającym się wkrótce ukazać komunikacie poświęconym kreatywnym treściom w społeczeństwie informacyjnym.

Komisja jest zdecydowana podjąć w związku z tym odpowiednie działania w ramach przyszłej strategii w dziedzinie praw własności intelektualnej. W najbliższej przyszłości preferowanym narzędziem komunikacji dotyczącej kwestii poruszonych w zielonej księdze jest zorganizowany dialog pomiędzy odpowiednimi zainteresowanymi stronami, którego prowadzenie ułatwią służby Komisji Europejskiej. Priorytetowym celem powinien stać się w szczególności postęp w dialogu dotyczącym tworzenia materiałów informacyjnych, publikacji i materiałów z dziedziny kultury w formatach dostępnych dla osób niepełnosprawnych. Kolejnym priorytetem powinno być opracowanie odpowiednich rozwiązań licencyjnych na potrzeby masowej cyfryzacji w kontekście europejskim. Komisja przeprowadzi ponadto analizę skutków poświęconą sposobom rozwiązania kwestii ustalania praw w kontekście utworów osieroconych. W ramach oceny skutków zostanie przeanalizowane, jaki zakres poszukiwań z należytą starannością powinien być wymagany przed wykorzystaniem utworów osieroconych oraz do celów wzajemnego uznawania statusu utworu osieroconego w całej Europie.